

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE, CIVILIZAȚIE, CULTURĂ”

TEZĂ DE DOCTORAT

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI POLITICĂ ÎN ANII
COMUNISMULUI: DINAMICI ALE VIEȚII RELIGIOASE
PAROHIALE ȘI MĂNĂSTIREȘTI DIN NORD-VESTUL
TRANSILVANIEI ÎNTRE ANII 1948-1989

Coordonator științific

Prof. univ.dr. Doru Radosav

Doctorand

Cira Călin Emilian

2015

Rezumat

Cuprins

Introducere	2
Istoriografia.....	3
1. Bisericile Ortodoxe din Răsăritul Europei sub regimul comunist	14
1.1. Biserica Ortodoxă și relația cu statul: Repere istorice	14
1.2. Biserica și comunismul	19
1.3. Doctrina comunistă și religia	21
1.4. Bisericile Ortodoxe din Estul Europei și regimurile comuniste	26
1.4.1. Biserica Ortodoxă în Uniunea Sovietică.....	26
1.4.2. Biserica Ortodoxă Sârbă	35
1.4.3. Biserica Ortodoxă Bulgară	37
1.4.4. Biserica Ortodoxă din Albania	39
1.4.5. Biserica Ortodoxă din Georgia	40
1.4.6. Biserica Ortodoxă Ucraineană	42
1.4.7. Biserica Ortodoxă din Bielorusia	43
1.4.8. Biserica Ortodoxă din Polonia	45
1.4.9. Biserica Ortodoxă din Republica Moldova.....	46
1.4.10. Biserica Ortodoxă din țările baltice (Estonia, Letonia, Lituania)	48
1.4.11. Biserica Ortodoxă pe teritoriul Republicii Cehe și Slovacia (fosta Cehoslovacia)	48
1.4.12. Biserica Ortodoxă Română	49
2. Viața mănăstirească din Eparhia Ortodoxă Română a Vadului Feleacului și Clujului în perioada comunistă.....	101
2.1. Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului- scurtă prezentare istorică	101
2.2. Viața monastică în Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului în perioada comunistă.....	121
2.2.1. Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia.....	126
2.2.2. Mănăstirea Nicula între anii 1948-1989.	179
3. Viața parohială	190
3.1. Preot, parohie, pastorație, misiune în comunitate locală de-a lungul perioadei comuniste	193
3.2. Predica și cateheza în apărarea dreptei credinței	203
3.3. Biserica Ortodoxă și Oastea Domnului.....	210
3.4. Integrarea parohiilor foste Greco-catolice în cadrul organizatoric al Bisericii Ortodoxe Române	213
3.5. Pregătirea permanentă a preoților	225
3.6. Preotul și puterea politică locală	231
3.7. Teme politice prezente în discursul clerical.....	242
3.8. Construcția de biserici în timpul regimului comunist. Studii de caz: parohiile Letca, Rodna, Runcu Salvei, Telcișor, Filpișul Mare	262
Concluzii	289
Bibliografie	294

Biserica și credința au cunoscut în veacul XX prigoana din partea unor regimuri politice care au văzut în această instituție un dușman iar în cei care mărturiseau credința vrăjmași ai noii orânduiri. În acest context politic mulți clerici și laici au fost prizoniți iar viața liturgică și pastorală a fost îngrădită sau interzisă. Și în România după instalarea regimului comunist viața bisericească a avut de suferit, unii clerici și laici fiind arestați, alții fiind urmăriți de Securitate. Religia a fost scoasă din școli, multe proprietăți ale Bisericii au fost confiscate iar activitatea Bisericii a fost redusă doar la slujirea liturgică. Biserica Ortodoxă Română după anul 1948 a fost afectată de acest context politic și a căutat să găsească noi metode pentru a-și împlini misiunea de propovăduire a Evangheliei. După căderea regimului comunist la sfârșitul anului 1989 au început să apară lucrări de cercetare dedicate istoriei vieții eclesiale ale acelei perioade. Și această teză de doctorat se încadrează în preocupările existente pentru istoria bisericească a epocii recente. După cum rezultă chiar din titlu: *Biserica Ortodoxă Română și politică în anii comunismului: dinamici ale vieții religioase parohiale și mănăstirești din Nord-Vestul Transilvaniei între anii 1948-1989*, în lucrare m-am oprit asupra unor aspecte legate de modul în care viața monastică și parohială s-a desfășurat în cadrul unui stat cu un regim de conducere comunist. Din punct de vedere al arealului geografic am zăbovit în cercetare asupra unor mănăstiri (Rohia și Nicula) și a unor parohii, toate situate în Nord Vestul Ardealului.

Lucrarea nu are pretenția de a fi exhaustivă, ci prezintă doar un fragment de viață care poate fi luat ca paradigmă pentru această zonă, și nu numai. Un rol important îl au studiile de caz prin care se exemplifică modul în care mănăstirile și unele parohii și-au desfășurat activitatea. În primul capitol al lucrării prezint pe scurt istoria Bisericilor din Estul Europei în perioada comunistă. Al doilea capitol l-am dedicat vieții monastice din Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului în care au funcționat două din mănăstirile importante din Ardeal, dar și din țară, „Sfânta Ana” din Rohia și „Adormirea Maicii Domnului” din Nicula. Aceste vetre monastice au fost locuri pe care credincioșii le cercetau pentru rugăciune și reculegere. De asemenea mănăstirea Rohia a fost și un punct de atracție pentru intelectuali. Mănăstirea Rohia este cunoscută și pentru faptul că aici scriitorul și fostul deținut politic Nicu Steinhardt a devenit monahul Nicolae iar poetul Ioan Alexandru care o cerceta deseori găsea aici locul

prielnic întâlnirii cu Dumnezeu și Poezia. Deși o mănăstire înființată relativ recent - în anul 1923 - a avut un rol deosebit în istoria bisericească ortodoxă ardeleană a secolului trecut. Mănăstirea Nicula are o istorie mai complexă, fiind mai veche și cu o istorie controversată datorită disputelor confesionale existente și încă nerezolvate. Nicula este cunoscută pentru icoana făcătoare de minuni datorită căreia mulțime de credincioși s-au îndreptat - și se îndreaptă - înspre acest loc, mai ales cu ocazia hramului din 15 august. De aceea am prezentat câteva momente din cele petrecute în timpul comunismului cu această mănăstire care era căutată de creștini și în acea epocă.

Ultimul capitol al lucrării este dedicat vieții parohiale în perioada regimului comunist. Pe baza surselor documentare am arătat modul în care au relaționat preoții cu autoritățile locale, piedicile puse de către acestea, metodele pastorale folosite de către preoți și câteva cazuri de construire a unor noi locașuri de cult.

Tema de cercetare este legată de viața parohială și mănăstirească din Nord-Vestul Transilvaniei. Pentru a prezenta câteva din realitățile perioadei studiate am folosit ca surse atât publicații ale vremii cât și interviurile pe care le-am realizat cu monahi, ierarhi și credincioși. Dintre revistele utilizate menționăm *Biserica Ortodoxă Română*, *Renașterea*, *Revista Teologică*, *Viața ilustrată*, *Tribuna Ardealului*. O sursă importantă pentru reconstituirea istoriei bisericești a perioadei o reprezintă și interviurile cu martori ai evenimentelor din perioada comunistă. Astfel de surse orale am utilizat în această lucrare. Unele dintre aceste interviuri au fost publicate în volumele *Convorbiri despre N. Steinhardt I, II* (Ed. Eikon, 2010; 2012) iar dialogurile cu Înaltpreasfințitul Justinian Chira le-am publicat sub titlul „*Am ascultat de porunca Bisericii*”. *Arhiepiscopul Justinian Chira în dialog cu Călin Emilian Cira*, (Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2012.). Acestea ajută la o mai bună cunoaștere a personalității părintelui Nicolae Steinhardt și a vieții bisericești.

Alte interviuri au apărut în reviste. Dintre acestea amintim: *O frază dacă o scrii de la tine, cu o frază înmulțești tezaurul unui popor, al unui neam. Interviu cu Înaltpreasfințitul Justinian Chira realizat de Călin Emilian Cira în Tabor, Anul VII, Nr.7, iulie 2013; Topa Mică- satul lui Ioan Alexandru. Mărturii culese de Călin Emilian Cira în Tabor, Anul IV, nr.11, februarie 2011; „Ioan Alexandru a fost un apostol al Ortodoxiei” interviu cu Sever Ursa realizat de Călin Emilian Cira în Tabor, Anul IV, Nr.11, februarie 2011 iar altele sunt inedite precum interviul cu Octavian Gherman, fiul ctitorului mănăstirii Rohia – preotul*

Nicolae Gherman - și fost deținut politic care ne-a vorbit despre ctitor și ctitoria din Dealul Viei; maica Ecaterina Ghiran, care ne-a relatat experiența sa legată de viața de mănăstire în perioada comunistă și modul în care decretul 410 a afectat viața sa și a altor monahii iar ierodiaconul Ilarion Mureșan care ne-a vorbit despre viața monastică la mănăstirea Nicula; părintele Giurgiuca Gavril care a reușit să construiască o biserică în localitatea Codor, părintele Dănilă Mureșan Ioan care a zidit o biserică nouă în localitatea Letca, preotul Roșca Teodor care a reușit construirea unei biserici și a unei case parohiale la Filpișul Mare. De asemenea am realizat un interviu cu Livia Baba - fiica părintelui Contra Petru din Runcu Salvei – care cuprinde informații despre tatăl său, ctitorul bisericii din parohia în care a slujit. Tot despre construirea bisericii din Runcu Salvei am primit informații de la Cilica Leon, credincios implicat în viața parohiei.

Sursele de arhivă de asemenea au fost utilizate în această teză de doctorat. Am cercetat la Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității documente despre părinții Ioan Bunea și Liviu Galaction Munteanu care au fost arestați în urma întocmirii unei programe catehetice precum și un dosar referitor la părintele Serafim Man, fost stareț al mănăstirii Rohia. Am utilizat și documente din Arhiva Prototopopiatului Ortodox Român Năsăud, fond care se află în prelucrare. Aici am găsit acte emise de Patriarhia Română, de Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului precum și de parohiile din subordine. Pe baza acestor documente am încercat prezentarea vieții parohiale, modul în care preoții se raportau la stat, desfășurarea pastorației în parohii, relația cu celelalte culte, integrarea fostelor parohii greco-catolice în cadrul organizatoric al Bisericii Ortodoxe Române.

Lucrarea este structurată pe trei capitole. Primul capitol intitulat *Bisericile Ortodoxe din Răsăritul Europei sub regimul comunist* este axat pe prezentarea generală a modului în care Biserica Ortodoxă a relaționat cu statul. De asemenea conține o scurtă prezentare a istoriei din perioada comunistă a Bisericilor din Uniunea Sovietică, Serbia, Bulgaria, Albania, Ucraina, Bielorusia, Polonia, Republica Moldova, Estonia, Letonia, Lituania, fosta Cehoslovacie și România. Am insistat asupra vieții eclesiale în Biserica Ortodoxă Română pentru că tema tezei de doctorat este legată de viața monastică și parohială dintr-o zonă a Transilvaniei aflată din punct de vedere canonic-jurisdicțional în cadrul acestei Biserici. Capitolul al II-lea *Viața mănăstirească din Eparhia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului în perioada comunistă* este dedicat vieții ecleziastice din această eparhie. Aici am

făcut o scurtă prezentare istorică a acestei eparhii de la începuturi până la căderea comunismului. Urmează două subcapitole, unul despre mănăstirea Rohia iar celălalt dedicat mănăstirii Nicula. În acestea am prezentat istoria celor două vetre monahale, accentul punându-l pe cele întâmplate în perioada comunistă.

Ultimul capitol - *Viața parohială* - cuprinde câteva aspecte legate de modul în care se desfășura pastorația în acele timpuri. Temele tratate în cadrul subcapitolelor prezintă modul în care viața liturgică și pastorală a fost afectată de noul context politic, cum preoții trebuiau să îndrume pe credincioși în probleme legate de agricultură și campania agricolă și să îi îndemne a se înscrie în întovărășiri și în Gospodăria Agricolă Colectivă; țărani și ceilalți „oameni ai muncii” erau obligați să lucreze în sărbători și în zilele de duminică iar preoții în cuvântările lor erau nevoiți să vorbească credincioșilor despre „stârpirea gândacului de Colorado”, despre predarea cotelor și plata „autoimpunerii” precum și despre lupta pentru pace și prietenia cu Uniunea Sovietică. Tot aici am prezentat și modul în care Biserica a fost afectată de regim prin confiscarea proprietăților și prin arestarea unor membri ai clerului. Cu toate problemele existente însă preoții s-au preocupat de catehizarea credincioșilor, de ajutorarea acestora și de slujire. Un subcapitol a fost dedicat integrării fostelor parohii greco-catolice, după desființarea acestei Biserici din anul 1948, în cadrul organizatoric al Bisericii Ortodoxe Române. Construirea de noi biserici întâmpina greutăți și cerea celor implicați risipă de energie și răbdare pe măsură datorită contextului politic. Cu toate greutăților existente în unele localități s-a reușit construirea unor noi locașuri de cult, fapt exemplificat în această lucrare prin prezentarea modului în care în parohiile Letca, Rodna, Runcu Salvei, Codor, Filpiș s-au zidit noi biserici iar în localitatea Telcișor o capelă.

Lucrarea cuprinde fragmente din viața Bisericii, la nivel monastic și parohial, dintr-o epocă în care credința putea fi mărturisită doar în taină. Drumul spre locașul de închinare și rugaciune nu era închis însă modul viclean și dur cu care stăpânirea politică lucra constituia bariera nevăzută dar simțită care închidea această cale. Minciuna și șantajul, intimidarea și delațiunea au fost doar câteva dintre elementele cu care opera puterea politică și prin care a semănat frica iar prin aceasta a suprimat libertatea persoanei. În ciuda tuturor piedicilor Biserica a răzbit iar când a fost cazul s-a descurcat reușind supraviețuirea și slujirea. Cu toate că s-au făcut uneori și compromisuri, slujitorii și credincioșii Bisericii nu s-au lăsat copleșiți de greutățile aruncate asupra lor de un regim ateu și nicio clipă nu s-au îndepărtat de Adevăr.

Cuvinte cheie: Biserica Ortodoxă Română, Transilvania, parohie, mănăstire, comunism